

The Journal of the American Medical Association. Vol. LXVII, No. 1.

YANDELL HENDERSON. *Resuscitation apparatus.* — Bespreking van verschillende toestellen („pulmotor”, „lungmotor”, „vivator”, „pulmotor model B”) en hun werking tegenover de methoden zonder toestellen. De schrijver meent, dat, hoewel een toestel beter, vooral regelmatiger en juister kan werken, toch het noodzakelijke tijdverlies bij gebruik van welk toestel ook, zwaar weegt ten gunste van de manueele methoden, van welke die van SCHÄFER de voorkeur verdient.

GEORGE SLOCUM. *A study of ophthalmoscopic changes in nephritis.* — Uitvoerige studie tot in allerlei bijzonderheden over de afwijkingen, die men in verschillende tijdperken en bij verschillende vormen van nephritis vindt. De schrijver meent, dat er nauw verband bestaat tusschen de vernielende werking van vaat-ontaarding in de nieren en in het netvlies.

C. F. HOOVER. *Parenchymatous disease of the liver a cause for rise in portal blood-pressure.* — Twee medegedeelde gevallen zijn voor HOOVER aanleiding om te komen tot de opvatting, dat parenchymateuze veranderingen in de lever bijdragen tot het ontstaan van ascites, die alleen door bindweefselvorming niet kan worden verklaard.

G. H. WHIPPLE. *Proteose intoxication. Intestinal obstruction, peritonitis and acute pancreatitis.* — Op grond van verschillende proefnemingen betoogt de schrijver, dat bij de verschillende genoemde ziekte-toestanden een proteose-vergiftiging bestaat.

WILLIAM L. CLARK. *The uses of the desiccation method in ophthalmology.* — Bij epitheliomen geeft „desiccatie” door middel van haute frequence goed gevolg, evenals bij allerlei goedaardige gezwellen, bij lupus erythematosus, bij pterygium, bij conjunctivitis granulans en hoornvlieszweren.

EMIL G. BECK. *Bismuth paste in chronic suppurative sinuses and empyema.* — Mislukkingen zijn meestal te wijten aan verkeerde techniek. Deze wordt uitvoerig beschreven.

C. A. STONE. *Subluxation of the head of the radius. Report of a case and anatomic experiments.*

E. P. R. RYAN. *Seven unerupted teeth in the superior maxilla.* — Mededeeling van het geval. Roentgenafbeeldingen.

GEORGE R. ELLIOTT and SAMUEL W. BOORSTEIN. *Orthopedic treatment in hemiplegics of long standing.* — Behoorlijke orthopaedische behandeling (tenotomiën, fixatie, massage, oefening) is in staat belangrijke verbetering te doen verkrijgen ook in oude gevallen. Bij versche hemiplegie moet men door spalken de ledematen in behoorlijken stand trachten te houden en spoedig met lichte massage en actieve en passieve oefeningen beginnen.

KARL C. EBERLY. *Report of a case of BANTI's disease.*

ROSCOE R. KAHLE. *Knee block from avulsion of bone fragment by posterior crucial ligament.*

EDWARD J. BROWN. *Sudden blindness associated with choked disk and nasal sinus disease.* — Zeer korte mededeeling van een geval.

VAN GILSE.

BOEKAANKONDIGINGEN.

Die Semstwo-Sanittsstatistik des Moskauer Gouvernements von Dr. Med. P. J. KURKIN. *Ergnzungshefte zu dem Archiv für Soziale Hygiene und Demographie*, herausgegeben von Dr. Med. E. ROESLE, n°. 3. Leipzig 1916, F. C. W. VOGEL. 108 bldz.. Prijs 7 mark.

In dat gedeelte van Rusland, hetwelk voor sommige onderdeelen der administratie (onderwijs, ziekenverpleging, gezondheidsregeling enz.) zelfbestuur heeft, het zoogenaamde Zemstwo-Rusland, worden deze takken van dienst meer en meer ontwikkeld. Wij, hier in het Westen, hooren daarvan niet veel. Wij kunnen meestal de publicaties van de Zemstwo's niet lezen en slechts nu en dan verschijnt er in het Fransch of het Duitsch een geschrift over de merkwaardige sanitaire organisatie der Russen. Tot nu toe zag Ref. zulke opstellen alléén van het Gouvernement Moskou. Hierover kan men een en ander vinden in dit *Tijdschrift*, 20 October 1900.

De bekende Duitsche statisticus ROESLE, thans verbonden aan het keizerlijk gezondheidsbureau te Berlijn, heeft nu een studie van KOERKINE, den tegenwoordigen chef van de afdeeling statistiek van de gezondheids-afdeeling der Zemstwo-administratie van Moskou, vertaald. Samen zouden deze vakgeleerden de uitgaaf verzorgd hebben, ware de oorlog niet uitgebroken. Nu moest ROESLE het stuk door een leek laten vertalen en zelf zijn Russisch wat opruimen om deze bewerking te controleeren. Het boekje is goed verzorgd, een portret van dr. E. A. OSSIPOF, den in 1904 overleden grondvester van de sanitaire statistiek in Rusland, versiert het.

Zooals men in het hierboven aangehaalde opstel in dit *Tijdschrift* kan nazien, is de geneeskundige hulp voor de Russische plattelandsbewoners geheel kosteloos. Zij wordt verleend door gouvernements-geneeskundigen, die meestal een klein ziekenhuis beheeren. Geneesmiddelen worden kosteloos verstrekt. Deze toestand is derhalve ongeveer gelijk aan dien der geneeskundig bedeeden in Nederland. In het Gouvernement Moskou verzorgde deze geneeskundige dienst in 1906: 1658700 personen, die 5222 dorpen, gelegen op een oppervlakte van 29263 kwadraat werst (ongeveer 33316 K.M²), bewonen. Het terrein is dus weinig grooter dan ons geheele land, zonder het water. Die bevolking is slechts ten deele landbouwend. Een groot aantal Moskowieten werkt in de industrie. Fabrikanten hebben ook wel ziekenzalen of ziekenhuizen ingericht. Er waren er volgens ERISMANN in 1896: 68; in 1906 zijn er 75, terwijl in ditzelfde tijdperk het aantal ziekenhuizen van de Zemstwo van 75 tot 117 (met 2131 bedden) vooruitging. Merkwaardig, dat ROESLE ERISMANN's stuk (*D. Viertelj.schr. f. Oeff. Ges. pflege* 1897) niet vermeldt. Ook in KOERKINE's geschrift komt ERISMANN's naam niet voor, ofschoon hij als hoogleeraar voor de gezondheidsleer in Moskou zooveel hij vermocht de Zemstwo-geneeskunde van dit gouvernement heeft bevorderd.

De ambtelijke geneeskundigen van Moskou houden aantekening van de ziektegevallen, die zij behandelen. Door een kaartensysteem

is de bewerking van die honderdduizenden geneeskundige diagnoses mogelijk gemaakt en dus een morbiditeitsstatistiek van een groote bevolking tot stand gebracht, een eenig werk van dezen omvang. Bij de morbiditeitsstatistiek zijn de uitkomsten afwijkend van die der sterftestatistiek en zoowel omdat er hier te lande geen morbiditeitsstatistiek bewerkt is met de uitvoerigheid der Moskousche, alsook omdat de verhoudingen op het terrein der volksgezondheid hier geheel anders zijn, moet Ref. zich van vergelijking onthouden. Dat het daar in het Oosten heel anders gesteld is met de bevolking dan in Nederland blijkt uit de medegedeelde cijfers van geboorten, sterfgevallen en geboortenoverschotten. Zoo schommelt het geboortecijfer onregelmatig in de 6 vijfjarige tijdperken van 1883—1912 van 52.1 tot 46.6 p. m., het sterftcijfer daalt regelmatig van 43.6 tot 32.5 p. m., gevende geboortenoverschotten van 4.4 tot 14.1 p. m. (niet zooals KOERKINE uitrekent 9.3 tot 13.9). De sterfte der zuigelingen daalde van 37.8 tot 26.7 pCt.. Geboortecijfers van ongeveer 30, sterftcijfers van ongeveer 13, kindersterfte van 12 en minder procenten vindt men hier in de laatste jaren. De huwelijkscijfers daarentegen zijn in het Gouvernement Moskou ongeveer gelijk aan de West-Europeesche.

De morbiditeitsstatistiek loopt over 3.8 millioen ziektegevallen in de 3 jaren 1906—1908. Per jaar komt dat uit op een morbiditeit van 723 per duizend van de mannen, 793 per duizend van de vrouwen. De sterfte is daarentegen bij de mannen hooger (34.7 per duizend) dan bij de vrouwen (29.2 per duizend). In uitvoerige tabellen blijkt verder, dat in elk der drie behandelde jaren de morbiditeit der vrouwen grooter is dan die der mannen, de mortaliteit daarentegen geringer. Zoo komen er in 1906 op 100 ziektegevallen bij mannen 5.1 sterftegevallen voor, tegen 4 bij de vrouwen. Dat wordt in een tabel, verdeeld in 10 leeftijdsklassen en naar het geslacht, nader bewezen. De kleine kinderen van het vrouwelijk geslacht zijn minder vaak ziek dan de kleine jongens, maar daarna is de morbiditeit der vrouwen grooter, totdat in den ouderdom die der mannen wederom hooger is geworden. In alle leeftijdsgroepen is in de drie jaren de sterfte der mannen grooter, met één uitzondering in een der drie jaren, toen in de puberteitsperiode de vrouwen een grooter sterfte hadden dan de mannen. In de meeste bekende sterfte-tabellen blijkt daarentegen de sterfte der jonge vrouwen hooger te zijn dan die der mannen van dezelfde leeftijdsklasse. KOERKINE berekent de ziektegevallen per overledene, naar geslacht en leeftijdsklasse. In het eerste levensjaar komen drie ziektegevallen op één sterfgeval. Dit cijfer stijgt snel zoowel bij mannen als bij vrouwen met den leeftijd. De hoogste cijfers geeft het jaar 1908: 230 bij de vrouwen van 15—19 jaren, 184 bij de jongens

van 10—14 jaren. In den ouderdom daalt dit cijfer tot ongeveer 7. Hieruit blijkt derhalve, dat er meer ernstige ongesteldheden bij de mannen voorkomen dan bij de vrouwen, dat de eerste levensjaren meer gevaar opleveren bij ziekte dan de volwassen leeftijd en dat in den ouderdom dit gevaar weder stijgt.

KOERKINE vergelijkt de toestanden van het platteland van Moskou met de uitkomsten van de statistiek der plaatselijke ziekenkas te Leipzig, volgens hem het beste document van dezen aard, bewerkt door prof. MAYET (*Krankh. und Sterblichkeits-Verhältnisse i. d. Ortskrankenkasse f. Leipzig und Umgegend. Kaiserl. Stat. Amt und Kaiserl. Ges. Amt 1910*). Dit onderzoek loopt slechts over een gedeelte der bevolking, vallend onder de ziekteverzekeringswetten van Duitschland, omvattende 15—74 jarigen. Ook is het criterium der ongesteldheid anders dan bij de Russen. Deze noemen iemand ziek, die de hulp der ambtelijke geneesheeren inroept, de Duitsche ziekenkas daarentegen acht ziekte bewezen bij onvermogen tot werk. Beide onderzoekingen komen echter tot ongeveer dezelfde uitkomst. De vrouwen van Leipzig hebben meer ziektedagen dan de mannen, per 100 leden der ziekenkas 1030 tegen 855. Naar de leeftijdsklassen verdeeld onderscheiden zich echter de mannen boven 55 jaren door een lagere morbiditeit dan die der even oude vrouwen. Ook vertoont de Leipziger bevolking, in overeenstemming met die van de meeste andere landen en in tegenstelling met de Russische, hoogere mortaliteit der jonge vrouwen, in dit geval tot en met het 34ste levensjaar. Een merkwaardige overeenkomst met Amerikaansche toestanden blijkt uit het Duitsche onderzoek. Een Amerikaansche commissie (geref.: *Bult. off. intern. d'Hyg. publ.*, Jun 1916, bldz. 1063) vond bij 30 miljoen loontrekkenden gemiddeld 9 verzuimdagen per jaar en per werker.

Uit een tabel van 7 bldz. blijkt, hoe de waargenomen ziektegevallen in Moskou zich in 1906—1908 over de leeftijdsklassen en naar het geslacht groepeeren, alles uitgerekend per 1000 personen van elk geslacht en iedere leeftijdsklasse, met een opgaaft van de totalen in de behandelde 3 jaren. Hooge cijfers geven influenza (285185), dierlijke parasieten (121009), verwondingen (246550), bloedarmoede (99424), zenuwziekten (119724), ziekten der ademhalingsorganen (450897) en vooral die der spijsverteringsorganen (732613), waardoor meer dan de helft der zuigelingen wordt aangetast. Ook van tandziekten, geslachtsziekten, oor- en oogziekten worden de cijfers opgegeven. Voor Russische toestanden is het aantal lijdens aan infectieziekten, zooals onze wet die bepaalt, verrassend gering. Vlektyphus met 422, typhus abdominalis met 6143 gevallen imponeeren niet als bijzonder hooge cijfers. Ook de tuberculose schijnt, blijkens het opgegeven

aantal van 25743 gevallen, de Russische boeren niet zeer sterk aan te tasten.

Deze gegevens worden nog eens in 6 bldz. tabellen omgewerkt, waarbij, door een + of — teeken voor elk der drie jaren, blijkt of de mannen meer of minder dan de vrouwen aan de verschillende ziekten lijden en wederom is alles naar de leeftijdsklassen verdeeld. Bovendien levert KOERKINE ons nog 4 tabellen van ziekten, overwegend bij mannen, bij mannen in de jeugd en later bij vrouwen, bij vrouwen en zonder bepaalde overheersching van het geslacht. Een aantal tabellen vertoont ons verder de verdeling der ziektegevallen naar de jaar maanden, verdeeld in 50 ziekten of groepen van ziekten. In een aanhangsel wordt de Zemstwo-administratie in het kort beschreven. Hierbij komt ook de indeeling der ziektegevallen en der overledenen naar de oorzaken ter sprake. Deze is anders dan die der Engelschen en Duitschers en dan het zoogenaamde systeem van BERTILLON, waarbij ook Nederland is aangesloten. Het Russische systeem, genaamd dat van PIROGOF, is niet door dien beroemden chirurgijn uitgevonden, maar is opgesteld door een vereeniging van Russische artsen, de PIROGOF-vereeniging.

Een uitgebreide opgaaf van de Zemstwo-literatuur, vermoedelijk alleen in het Russisch verschenen, al zijn de titels in het Duitsch vermeld, verhoogt de waarde van dit geschrift.

Een vergelijking met de statistiek van andere Zemstwo's wordt aan het eind van het boekje in twee bladzijden aangestipt. Hiervan zij vermeld, dat syphilis in Moskou veel minder voorkomt dan in drie andere gouvernementen (Woronesch, Saratof en Tambof). Dit geldt ook voor vlektyphus, diphtherie en febris typhoïdea. Daarentegen zijn ziekten der ingewanden en der ooren in Moskou veelvuldiger. Ook influenza, dysenterie, kinkhoest, mazelen, roodvonk, croupeuse pneumonie en erysipelas komen er meer voor. Malaria is er zeldzamer dan in Koersk, Saratof en Tambof.

Het geheele budget van de Moskousche Zemstwo bedroeg in 1911: $8\frac{1}{2}$ millioen roebel, waarvan bijna 2.4 millioen voor scholen en 2.2 millioen voor geneeskundige hulp.

Nederlandsche cijfers ter vergelijking zijn er niet. De opgaven der lijdens aan besmettelijke ziekten der epidemiewet en der zieken, die in eenige ziekenhuizen verpleegd worden, benevens de driemaandelijks door het bureau van statistiek der gemeente gepubliceerde staten van de ziekten der geneeskundig bedeeden in Amsterdam staan alleen ter beschikking. Ook de Amsterdamsche cijfers, verdeeld naar het geslacht, en met afzonderlijke vermelding der kinderen tot 12 jaar kunnen daarom voor een onderzoek als het Russische niet dienen, omdat de geslachtsbezetting en de leeftijdsklassen der bedeeden niet

bekend zijn. Het zou uit een wetenschappelijk oogpunt zeker gewenscht zijn, dat wij hier te lande ook zoo'n berekening konden maken. Het maatschappelijk belang, hetwelk de Russen tot het belangrijke en moeilijke werk heeft geleid, eischt volgens Ref. hier minder dan daar de ziektestatistiek. In Rusland moet er veel bewezen worden, wat hier ieder machthebbende al van ouds heeft begrepen. Goede geneeskundige hulp voor iedereen, die den geneesheer niet kan betalen, wordt hier al lang verstrekt door de instelling der gemeentelijke geneeskundigen.

Ref. gelooft niet, dat het meest in het oog springende resultaat der Russische statistiek, grooter morbiditeit, geringer mortaliteit der vrouwen, vergeleken met de mannen, hier de geneeskundigen zal verwonderen. Ook in onze vertegenwoordigende lichamen komt het wel eens ter sprake, dat vrouwelijke ambtenaren meer verzuimen dan mannelijke. In dezen tijd van oorlog, nu de vrouwenarbeid op den voorgrond treedt, is het evenwel goed, kennis te nemen van een onderzoek als dat van KOERKINE. Te meer omdat vrouwenarbeid, volgens veler meening, ook na den oorlog nog langen tijd noodig zal wezen. Economisch komt het hierop neer, dat er pensioenen langer zullen uitbetaald worden aan ambtenaren, die minder werkdagen gearbeid hebben, maar Ref. is niet in staat uit te maken of dit verschil met de mannelijke ambtenaren van beteekenis is te achten.

Het boek van KOERKINE is zeer belangwekkend. Het is zakelijk geschreven en een uittreksel is derhalve onvolkomen. Het is een der allerbeste geschriften over geneeskundige statistiek en het behoort in geen openbare geneeskundige bibliotheek te ontbreken.

R. H. SALTET.

FELIX ORTT, *De invloed van den oorlog op de ethiek.*
Purmerend, J. MUUSSES. Prijs f 0.60.

Onze redactie ontving een exemplaar van de brochure, die bovenstaanden titel draagt, ter aankondiging. Zij is de eerste van een reeks monographieën, die ten doel zullen hebben het schetsen van den invloed, welke in verschillende opzichten uitgaat van den huidige volkerenkrijg op onze maatschappij. De geheele reeks draagt dan ook tot algemeenen titel: „De invloed van den oorlog op onze samenleving”; zij staat onder redactie van H. S. UYEKRUYER, terwijl een aantal gezaghebbende schrijvers op verschillend gebied hun medewerking hebben toegezegd om in een beknopt bestek den invloed van den oorlog te schilderen op allerlei onderdeelen onzer samenleving. Ons economisch leven, onze beschaving is in andere banen geleid; invloeden hebben zich doen gelden op de zedelijkheid,